

sijasta Woods valitsi kuitenkin sotilaan tien, joka ei jättänyt jäl-

keensä mitään pysyvää.

Antti Laine

Pyhän Venäjän puolustus

Rodric Braithwaite: *Moskova 1941. Suom. Jorma-Veikko Sappinen. Helsinki :WSOY, 2007. 466 s.*

Suomalaisten mielissä ja historiakuvassa toisen maailmansodan merkittävimmät itärintaman taistelut olivat Leningradista ja Stalingradista käydyt kamppailut. Ratkaisevasta strategisesta merkityksestään huolimatta taistelu Moskovasta on jäänyt vähemmälle huomiolle. Tämän puutteen korjaa Rodric Braithwaiten erinomainen tutkimus. Kirjoittaja on historioitsijan koulutuksen saanut ammattidiplomaatti, joka toimi Iso-Britannian suurlähettiläänä Moskovassa vuosina 1988–1992. Tuolta ajalta hän julkaisi perestroikaa ja Neuvostoliiton romahdusta käsittelevän teoksen.

Moskovan puolustusta käsittelevän teoksen jäsentely on vauhdikas ja mukaansatempaava. Kirjoittajalle taistelu on myrsky, joka puhkeaa hitaasti, kehittyä rajuilmaiksi ja lopuksi taantuu. Näkökulma on venäläinen ja esipuheessa Braithwaite kertoo halunneensa tuoda esiin tavallisen venäläisen kokemuksen ja näkemyksen sodasta ja taistelusta. Tällainen lähestymistapa voisi edustaa sosialistista realismia, mutta neuvostokauden tutkimuksista Braithwaiten teos eroaa edukseen. Siinä todella tulevat esiin tavallisten venäläisten tunteet ja käsitykset, kun taas neuvostoteoksissa korostettiin enemmän kommunistipuolueen ja nuorisoliittolaisten kollektiivisia sankaritekoja. Braithwaiten keskeinen lähdeaineisto koostuu venäläisten haastatteluista, joita hän tehnyt avustajiensa kanssa. Kerättyä aineistoa täydentävät

monipuolinen länsimainen ja venäläinen tutkimuskirjallisuus sekä muistelmat.

Teoksessa keskeinen rooli on Moskovalla ja teksti alkaakin katsauksella kaupungin historiaan ja pohdinnalla sen merkityksestä Venäjälle. Luvussa ”Myrskyn hidas nousu” käsitellään Stalinin ja Hitlerin politiikkaa ja suhteita perinteisen kronologisesti. Braithwaite katsoo Stalinin toimineen sellaisen reaali politiikan tavoin, joka ei voinut uskoa Hitlerin heittäytyvän kahden rintaman sotaan. Sehän oli osoittautunut Saksalle kohtalokkaaksi ensimmäisessä maailmansodassa. Tästä syystä Stalin ei uskonut saamiaan tiedusteluraportteja Saksan hyökkäysvalmisteluista. Keskusteluun Stalinin valmistautumisesta hyökkäykseen Braithwaite ei ota kantaa. Hän kylläkin toteaa Ranskan nopean kukistumisen yllättäneen Stalinin, jonka etujen mukaista olisi ollut pitkälinen ja uuvuttava sota Saksan ja Länsi-Euroopan maiden välillä. Kirjoittaja ei dramatisoi Stalinin tyrmistystä sodan alettua ja pelkästään toteaa diktaattorin lamaantuneen hyökkäyksen käynnistyttyä, mutta koonneen itsensä muutamassa päivässä. Stalinin puhetta 3.7.1941 Braithwaite monen muun tavoin pitää loistavana retorisenä viestinä Neuvostoliiton kansoille.

Omaakohtaisesti muistan, että vielä 1990-luvulla eri puolilla Venäjää tapasin henkilöitä, jotka kyynelisin muistelivat Stalinin sanoja: ”Toverit, kansalaiset, ystävät, veljet ja sisaret! Vihollinen on petollisesti hyökännyt kimppuamme, mutta vihollinen saa pian huomata, että joukkomme ovat lukemattomat

ja vahvat. Voitto on oleva meidän!” Braithwaite pitää puhetta suorastaan käännekohtana, josta alkaen neuvostoliittolaiset antoivat luottamuksensa Stalinille ja uskoivat hänen johtavan sodan voittoon. Sodan alkuvaiheessa oli vielä epäilyksiä siitä, puolustaakko kovia kokenut kansa kommunistien johtamaa Neuvostoliittoa. Sovinnollisella puheellaan Stalin sai väestön puolelleen. Puhetta voidaan verrata Mannerheimin päiväkäskyyn talvisodan päättyessä.

Viime vuosikymmenten Stalinin vainoja koskeva tutkimus on antanut kirjoittajalle taustaa hänen selvittäessään diktaattorin poliittisia ja strategisia virheitä. Sotaa edeltäneet vainot olivat kohdistuneet mitä suurimmassa määrin ylempään upseeristoon, ja siksi puna-armeijalta puuttui pätevää ja koulutettua henkilöstöä. Stalinin perivenäläinen tapa korvata laatu määrällä johti valtaisiin kouluttamattoman miehistön tappioihin ja suuriin kaluston menetyksiin. Sodan alkuvaiheessa Stalin myös pelkäsi, etteivät kaltoin kohdellut talonpojat haluaisi puolustaa maataan. Siksi perustettiin rangaistuspataljoonia ja sulkuosastojärjestelmä, joiden tehtävänä oli estää perääntyminen sekä mahdollistaa pettureiden, pelkureiden ja paniikin lietsojien tuhoaminen. Vuosina 1941–45 sota-oikeuksissa tuomittiin kuolemaan 130 000 miestä. Paljon suurempi määrä teloitettiin taistelukentällä tai linjojen takana ilman muodollista käsittelyä.

Sodan alkuvaiheessa Neuvostoliitto menetti satojatuhansia koulutettuja sotilaita ja heidät jouduttiin korvaamaan kouluttamattomalla nostoväellä. Näiden tappiot olivat moninkertaiset saksalaisten tappioihin verrattuna, mutta saksalaisten yllätykseksi venäläiset pystyivät mobilisoimaan yhä uusia divisioonia.

Venäläiselle näkemykselle kirjoittaja luo vastapainon tarkaste-

lemalla Moskovan taistelua Saksan sodanjohdon näkökulmasta. Monet korkeat upseerit, Venäjää tuntevat diplomaatit ja tiedemiehet vastustivat hyökkäystä Venäjälle, mutta Hitler ei ottanut heidän varoituksiaan huomioon. Lokakuussa Saksan maavoimien esikuntapäällikkö Franz Halder joutui toteamaan, että itse Venäjä valtavine etäisyyksineen ja ilmastoinen oli asettanut Saksan asevoimat ylivoimaisten tehtävien eteen. Venäläisten aseistus tuotti saksalaisille myös yllätyksen. Lokakuussa 1941 kenraali Heinz Guderian totesi T-34 panssarin olevan saksalaisia paremman. Kirjoittajan mukaan venäläiset olivat todenneet Suomen talvisodassa konepistoolin tehokkuuden ja alkoivat tuottaa Suomi-konepistoolia muistuttavia aseita.

Teoksen puutteena on pidettävä neuvostoliittolaisen esikuntatoiminnan vähäistä tarkastelua. Braithwaite tosin mainitsee keskeisten puoluevirkaikilijoiden ja korkeiden upseerien, kuten Žukovin, Šapošnikovin, Rokasovskin ja Meretskovin toimineen ansiokkaasti, mutta kuvaukset jäävät enemmän yksityiselämän tasolle kuten vaimojen, lasten ja rakastajattarien kohtaloiden kuvaamiseen. Toisaalta kuvauksesta näkyy rintamatilanteen kaotisuus, ja teksti paljastaa

rationaalisen esikuntatyöskentelyn mahdottomuuden. Vasta kun vihollinen oli pysäytetty ja taistelu Moskovasta päättynyt, esikuntatyöskentely muuttui strategiseksi.

Utuna tietona on pidettävä evakuoinnin käsittelyä, sillä neuvostoliittolaisessa tutkimuksessa siitä ei ole juuri puhuttu, koska siihen ei sisälly sankaritekoja. Kirjoittajan mukaan moskovalaiset joutuivat paniikkiin saksalaisten lähestyessä. Väkivalta, ryöstely ja tappelut tulivat jokapäiväisiksi ja tarvittiin NKVD-joukkoja hoitamaan järjestystä. Sosialistisen järjestelmän etu oli se, että rintaman ja aseellisuuden tarpeet pidettiin etualalla. Oli mitä suurimmassa määrin kulkulaitoskansankomissaari L. Kaganovitšin ansiota, että elintärkeät sotateollisuuden osat saatiin kuljetettua turvaan. Evakuointisuunnitelmat oli laadittu jo ennen sotaa ja niitä alettiin toteuttaa kolmantena sotapäivänä. Kun Moskovan evakuointi päättyi 25.11.1941, kaupungista oli siirretty 500 tehdasta ja 2 miljoonaa asukasta. Kuljetukseen tarvittiin 70 000 junaa.

Braithwaite antaa suuren arvon venäläisten sitkeydelle ja rohkeudelle, mutta hän osoittaa myös vakuuttavasti, kuinka lokakuusta 1941 alkaen luonto asetettiin saksalaisia vastaan. Juuri

siinä vaiheessa kun saksalaiset valmistautuivat iskemään Moskovan valtaamiseksi, tiet muuttuivat pehmeäksi, pohjattomaksi velliksi, jossa panssarit ja muu raskas kalusto ei voinut liikkua. Jo tämä pysäytti hyökkääjän eivätkä suinkaan pakkaset, jotka tulivat myöhemmin. Aluksi pakkaset antoivat etua myös hyökkääjille, mutta lämpötilan laskiessa talvarusteiden puute ja tottumattomuus kylmään jätti aloitteen venäläisille. Joulukuussa venäläiset toivat Moskovan edustalle hyvin varustetut ja koulutetut siperialaisdivisioonat. Monien muiden tavoin Braithwaite katsoo joulukuun 1941 olleen toisen maailmansodan ratkaisuhetki. Silloin aloite siirtyi neuvostoliittolaisille ja he pitivät sen käsissään sodan loppuun asti.

Kokonaisuutena on todettava Braithwaiten teoksen olevan erinomainen sotahistoriallinen tutkimus. Näkökulmat ovat vaihtelevia ja monipuolisia, mutta lukijalle ei jää epäselväksi kirjoittajan kunnioittava suhtautuminen venäläiseen kansaan, joka urhoolisesti puolusti pyhää kotikaupunkiaan Moskovaa. Lukemalla teoksen moni Venäjää tunteman oppii ymmärtämään suuren isänmaallisen sodan merkityksen venäläisessä sielussa.

Alpo Juntunen